

Fakamatala'i 'o e pa'anga 'oku to'o mei he vahé

Koe fakahinohino ma 'a e kau ngaue 'o e polokalama PALM

Ngaahi pa'anga to'o 'i he kamata'anga 'a ho'o ngaue

Ke tokoni ke fakafaingofua ange ho'o tu'uta ki 'Aositelēlia, kuo totongi kimu'a 'e ho'o ngāue'anga ha ngaahi me'a 'e ni'ihi. 'E fiema'u ke ke totongi fakafoki 'a e ngaahi fakamole ko 'eni.

Ko e angamahení, 'oku totongi fakafoki 'a e ngaahi fakamole ko 'eni ki ho'o ngāue'anga mei ho'o vahé 'i he 'uluaki uike 'e 12-16. 'Oku vahevahe ia ki ha ngaahi taimi vahe kehekehe, ke fakapapau'i 'oku ke kei ma'u pē ha pa'anga fe'lunga ke totongi 'aki ho'o nofó mo e ngaahi fakamole tu'uma'u.

'Oku mahu'inga ke mahino ko e 'uluaki uike 'e 12-16 (pē lōlōa ange), 'e malava ke 'ikai te ke ma'u ha pa'anga makehe fe'unga 'i ho'o vahé ke 'ave ha pa'anga ki 'api.

'OKU FAKAMATALA'I 'A E NGAABI PA'ANGA 'OKU TO'O KO ENÍ 'I HO'O TOHI TALI KE KE NGĀUĒ, PEA 'E LAVA KE KAU AI 'A E:

Totongi ho'o folau vakapuna ki 'Aositelēlia pea mo e ngaahi fakamole ki he fēfononga'aki mei he mala'e vakapuna ki ho nofō'anga pea mo ho ngāue'anga.

Ngaahi fakamole ki he kole ngofua visa.

Ngaahi fakamole kimu'a pea ke kamata ngāue, hangē ko e ngaahi sivi fakafaito'o, ngaahi huhu malu'i pē ngaahi sivi faito'o konatapu.

Ko ha ki'i pa'anga si'sisi'i 'oku 'oatu ke tokoni ki ho'o nofo 'i ho'o tau mai kimu'a pea ma'u ho'o 'uluaki vahé.

Ngaahi pa'anga to'o mei ho'o vahé 'a ia 'oku kei hokohoko atu

Na'a mo e 'osi 'a e 'uluaki uike 'e 12-16 'oku to'o ai 'a e ngaahi fakamole angamahení, 'e 'i ai pē ha ngaahi fakamole 'e kei hokohoko atu hono to'o 'e ho'o ngāue'angá mei ho'o vahé kotoa pē.

'E kehekehe pē 'a e fuofua totongi fakamole mo e ngaahi fakamole 'oku hokohoko atu (ngaahi to'oto'o) 'i 'Aositelēlia, ngaahi ngāue'anga pea a'u pē ki he kau mēmipa 'o e timi tatau, 'o fakatatau ki he tu'unga takitaha 'oku 'i ai.

NGAAHI FAKATĀTĀ 'O E NGAABI PA'ANGA 'OKU TO'O 'E LAVA KE HOKOHOKO ATU 'O KAU AI 'A E:

Nofō'anga (pea taimi 'e ni'ihi 'oku kau ai mo e totongi pōnīte (bond), 'o kapau 'e ale'a'i 'e ho'o ngāue'anga).

Malu'i mo'ui lelei (ko ha fiema'u ia 'a ho'o visa ngāue).

Ngaahi houa ma'u mē'atokoni (kapau 'oku 'oatu).

Ngaahi fakamole ki he fēfononga'aki (ke a'u ki he ngāue pea toe foki, pea taimi 'e ni'ihi ke faka'aonga'i fakatāutaha).

Ngaahi mo'ua 'o e nofō'anga hangē ko e ('uhila, kasa, vai), 'initaneti, naunau fale, mo e fakama'a 'o e 'api mo e kau ngaahi ngoue. Fakatokanga'i ange 'e lava ke fakakau 'a e lahi 'o e pa'anga ko 'eni 'i ho'o totongi nofō fakauike pē 'e lava ke hiki ia ko ha fakamole makehe pea mo hono to'oto'o.

MAHU'INGA

'E toki lava pe 'e ho'o ngāue'anga 'o to'o ha pa'a'nga mei ho'o vahé 'a ia na'a ke loto fiemālie ki ai 'i he tohinima pea - kau lelei foki ia kiate koe. Tauhi ha tatau 'o ha fa'ahinga foomu pē 'okú ke fakamo'oni ai ki ho'o lekootí pea ke tokoni'i koe kapau 'oku 'i ai ha'o ngaahi fehu'i.

MAHU'INGA

Kapau 'oku ke ngae he 'i he ngoue'anga, 'e malava pe ke uesia 'a e houa ngae he taimi havesi. 'E liliu 'e he ngae'anga 'a e ngaahi totongi 'oku to'o mei ho vahé ke fakapapau'i pe 'oku toe ha pa'a'nga fe'unga ke fua 'aki ho'o nofo mo lava 'o kumi ha me'a ke ke kai. Mahalo pe na'a 'ikai fe'unga ho'o vahé ke lava 'o ;ave ha seniti ki ho famili 'i Tonga lolotonga he taimi ko ia.

Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i fekau'aki mo ho'o vahé pe ko e pa'a'nga 'oku to'o, kātaki 'o 'uluaki 'eke ki ho'o ngāue'anga.

Fēfononga'aki

'E kehekehe pe 'a e fakamole ki he 'alu mo foki ki he ngāue ki he tokotaha ngāue takitaha pea 'i he feitu'u takitaha 'o 'Aositelēlia. 'E malava 'e ho'o ngae'anga ke nau ale'a'i ha me'alele ki ho fēfononga'aki ki he ngae, pe ko ho'o ngae'aki 'a e me'alele fakapule'anga, pe ko ha pasikala pe teke ale'a'i pe 'e koe ha'o me'alele.

Kapau te ke nō (hire) ha me'alele mei ho'o ngāue'anga, he 'ikai ke ke ma'u e me'alele 'i he 'osi ho'o aleapau. Ko e nō 'o e me'alele 'oku kau ai 'a e: fakamole ki hono fakalele (malu'i, lesisita, ngaahi kongokonga mo hono tokanga'i). Ko hono totongi 'o e 'utu ('avalisi 'o e totongi fakauike 'o e penisini 'oku 'i he vaha'a 'o e \$50 ki he \$150 he uike) 'e lava ke toe lahi ange e totongi pē 'e lava ke toe fakakau atu ki ai. Hanga 'o vakai'i mo ho'o ngāue'anga.

Koe ngaahi me'alele kotoa 'oku ale'a'i 'e ho'o ngae'anga, 'oku totonu ke alum o ma'ama'a feunga. 'Oku ke ma'u 'a e totonu ke fili ki ho'o founa fēfononga'aki 'i he taimi pe kuo ke maau ai 'i 'Aositelēlia.

E lava pe ke kehekehe 'a e pa'a'nga 'oku to'o mei ho'o vahé mei ho'o Tohi Tali ke ke Ngāue

'I he taimi 'e ni'ihi 'oku 'ikai 'ilo'i e totongi totonu 'o ha me'a kimu'a pea ke toki tu'uta 'i 'Aositelēlia. Hangē ko 'eni, 'oku puka 'a e nofo'anga mo e folau vakapuná 'e ho'o ngāue'anga 'i he taimi pe 'oku tali ai ho'o visa, ko ia koe lahi 'o e pa'a'nga 'oku fakakau 'i ho'o Tohi Tali Ngāue ko e 'esitimeti pē (ko ha fika fakafuofua). Koe lahi 'o e fakamole 'e to'o 'oku lava pe ke kehe tefito 'i he totongi totonu pea 'e toki fakapapau'i he taimi te ke tu'uta ai 'i 'Aositelēlia.

'I he taimi te ke kamata ngāue ai 'e 'oatu 'e ho'o ngāue'anga ha foomu to'o vahé fo'ou (pē Tohi Tali Ngāue) keke fakamo'oni ai, 'a ia 'oku ne fakamatala'i 'a e ngahi fakamole mo e ngaahi me'a 'oku to'o. 'E fiema'u ia keke loto lelei ki he ngaahi liliu pe ko ha ngaahi fakamole fo'ou. Fakapapau'i 'oku ke mahino'i 'a e ngaahi liliu ki mu'a pea ke toki fakamo'oni hingoa.

Kapau 'oku 'ikai mahino 'ae tohi pe foomu fo'ou mei he ngaue'anga, kataki 'o fakatalanoa ki he pule ngae pe koe tokotaha 'oku taki 'i he kulupu ngae 'oku ke kau ki ai. Te ke lava foki 'o fetu'utaki ki he sikimi sevesi tokoni 'a e PALM i he fika 1800 51 51 31, pe telefoni ki he 'Omipatimeni Vahevahe Taau (13 13 94) pe ko ho'o unioni 'o kapau ko ha meimpa koe.

Ngaahi me'a 'oku fiema'u ke ke 'ilo ki ai fekau'aki pea mo ho'o vahé

- 'E lava ke ke vahé fakauike, fakauike ua (uike 'e 2 kotoa pē) – 'e kau 'a e fakamatala ko 'eni 'i ho'o tohi tali ke ke folau mai 'o ngāue .
- 'E lava pe ke ke tatali 'i ha uike 'e 1 ki he 2 kimu'a pea ke toki ma'u ho'o fuofua vahé kakato.
- 'E lava ke tatali ho'o ngāue'anga kae 'oua kuo ke ma'u ha vahé kakato kimu'a pea toki kamata hono to'oto'o e pa'a'nga totongi.
- 'E lava ke 'oatu 'e ha ni'ihi 'o e ngaahi ngāue'anga ha vaha'ataimi lōlōa ange ke totongi fakafoki ai 'a e pa'a'nga 'oku to'o.
- Ko e kotoa 'o e pa'a'nga 'oku to'o takitaha 'oku fiema'u ia ke 'asi 'i ho'o lau'itohi fakamatala vahé.

Ko e livi mo hono ngaahi vahé

Oku malava pe ke holo ho vahé 'o kapau te ke nofo pe poaki mei he ngae. 'Oku 'i ai 'a e totonu 'ae kau ngae tu'uma'u moe kau ngae paati taimi ke nau ma'u ha ngaahi 'aho livi puke mo ha ngaahi 'aho malolo fakata'u. Pea koe ngaahi 'aho ko ia 'oku lava ke tatanaki. Koe kau ngae kesuolo te nau lava ke poaki 'o nofo mei he ngae ka 'oku 'ikai ke nau ma'u vahé he ngaahi 'aho ko ia Koe ngaahi fakamatala ki he ngaahi ngofua ke nofo mei he ngae pea moe ngaahi ngofua ke vahé 'oku 'asi ia 'i lalo 'i he tohini.

Vahenga Malolo Fakata'u

- Kau ngae tu'uma'u : uike 'e 4 he ta'u ('aho ngae 'e 20)
- Kau ngae paati taimi: uike 'e 4 he ta'u (liliu ke hoa malie mo 'enau taimi ngae)
- Kau ngae kesuolo: 'oku 'ikai ke nau vahé

Vahé 'i he poaki puke

- Kau ngae tu'uma'u moe paati taimi: 'aho 'e 10 he ta'u.
- Kau ngae kesuolo: 'ikai ha vahé

Nofo'anga

Ko ho ngae'anga te nau kumi ke ma'u ha nofo'anga 'a i a'oku malu, mo ma'ama'a fe'unga, pea ofi ki he ngae'anga, ka 'e tefito 'eni mei ha nofo'anga 'oku 'ata moo fi 'i he taimi ko ia.

'E lava pe ke kehekehe 'a e totongi 'o e fale nofo'anga 'o makatu'unga 'i he ngaahi mo'on'i me'a hangē ko e feitu'u 'oku ke 'i ai, lahi mo e fa'ahinga nofo'anga, fakakau ai 'a e naunau fale, 'initaneti pe 'uhila, vai mo e kasa. 'E lava ke 'uhinga 'eni ia te ke totongi 'e koe ha totongi 'oku kehe ia mei he ni'ihi kehe 'i ho'o timí. 'Oku 'i ai ho'o totonu ke ke fili pe 'e koe ho nofo'anga 'i he taimi 'oku ke maau ai 'i 'Aositelēlia, ka neongo iá kapau 'oku ke palani ke hiki, 'e fiema'u ia ke ke fuofua fakahā kei taimi ia ki ho'o pule ngāue . 'E fakahā atu 'e ho'o pule ngāue 'a e lahi e uike 'oku fiema'u ai ke ke tala kimu'a pea ke toki hiki mei he nofo'anga ko ia.

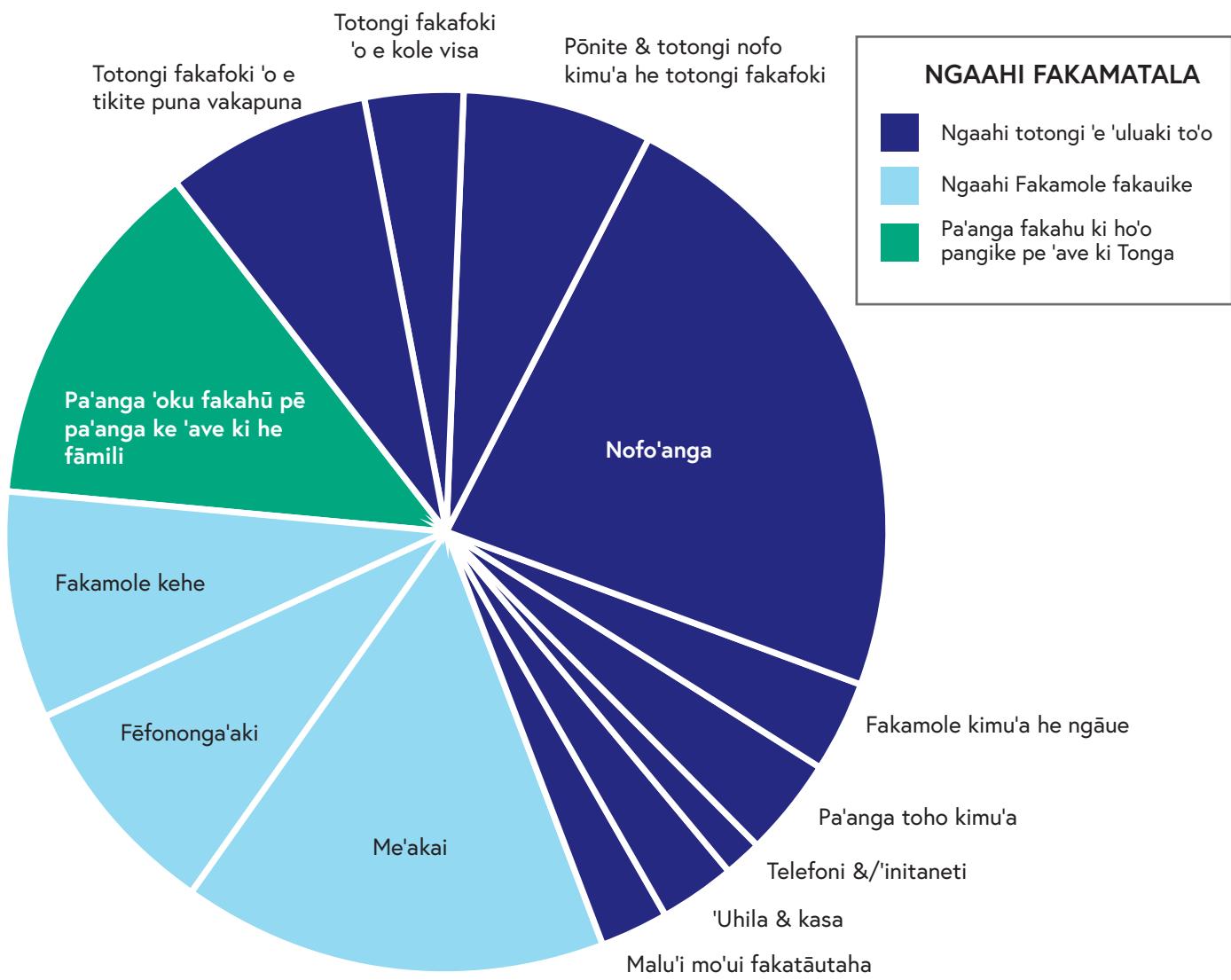
Ko e lahi taha 'o e ngaahi nofo'angá 'oku kau ai ha totongi pōnīte (bond) 'i he kamata'anga. Kapau te ke maumau'i 'a e koloa he nofo'angá 'e lava ke faka'aonga'i 'a e pōnīte ko 'eni ke totongi 'aki 'a e fakamole ki hono monomonó.

Fakatātā 'o e ngaahi fakamole fakauike 'a e kau ngae

Ngaahi pa'anga 'e to'o mei ho'o vahe he 'uluaki uike 'e 12-16

'Oku fakahā'a'i 'e he fakatātā 'i lalō ha sipinga 'o e ngaahi totongi mo e ngaahi fakamole 'e ala to'o mei ho vahe fakauike ke totongi fakafoki 'a e ngaahi fakamole 'o hange koe totongi 'o e tikite folau¹, totongi 'oe apalai visa pea moe ngaahi fakamole makehe ki he ngaue kau ai mo ha kii pa'anga talifaki. 'Oku fakahaa'i 'e he fakatatani 'a e vahevahe 'o e pa'anga 'oku angamaheni ke fakamole ki he me'a tak taha.

Koe ngaahi fakamole 'eni 'oku fiema'u ke totongi fakafoki ki he ngaue'anga 'i he 'uluaki uike 'e 12-16 'a ho'o ngae.

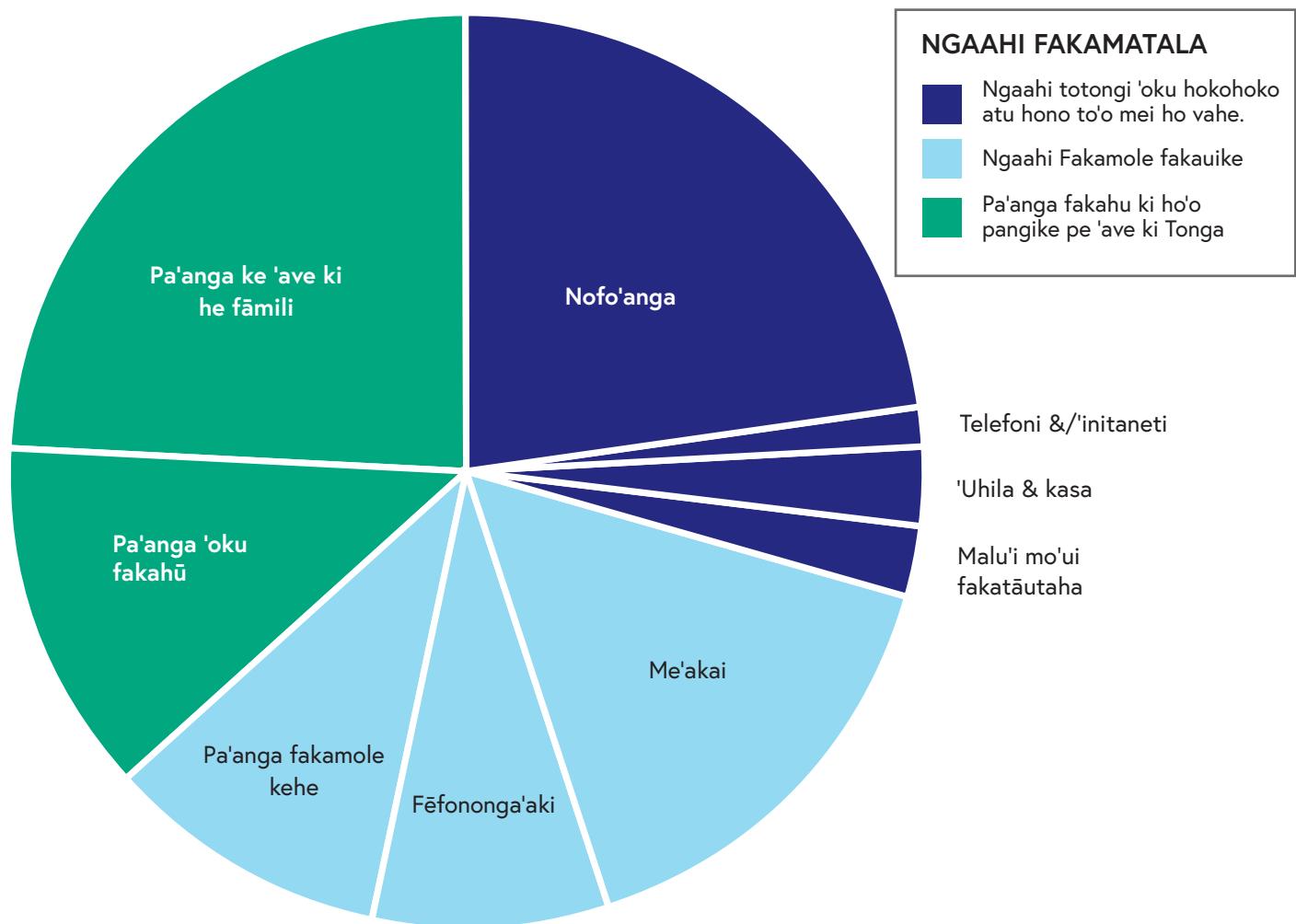
1. Kataki 'o fakatokanga'i ange koe totongi 'o e tikite folau ki 'Aositelelia 'oku fai kehekehe tefito mei he fonua taki taha

Ngaahi fakatata 'o e ngaahi fakamole fakauike 'a e kau ngaue

Ngaahi fakamole hili 'a e totongi fakafoki 'o e ngaahi fakamole ki mu'a e kamata 'a e ngaue

'Oku ala lava pe ke mamafa ange 'a e ngaahi totongi moe ngaahi fakamole 'o e nofo 'i 'Aositelelia 'i he fonua 'oku ke ha'u mei ai. Mateuteu pe ke lahi ange 'a ho'o fakamole ki he ngaahi me'a faka'aho hange koe totongi 'o e me'akai, nofo'anga pea moe totongi 'o e fefononga'aki.

Koe fakatata 'i lalo 'e lava 'o tokoni ke fakamahino atu 'a e ngaahi fakamole fakauike 'e hokohoko atu he hili 'a e totongi fakafoki 'a e ngaahi fakamole ki mu'a pea kamata 'a ho'o ngaue. 'Oku 'asi 'i he fakatata 'a e ngaahi totongi 'o e 'u fakamole tautaha.

Me'a ke fai kapau 'oku 'ikai mahino kiate koe ho'o la'i fakamatala vahe

'Uluaki fakatalanoa ki ho'o ngāue'anga. Kapau 'oku toe 'i ai ha'o ngaahi fehu'i, 'ahi'ahi'i e ngaahi founiga kehe ko 'eni:

1. Lea ki ho'o 'Ofisa Fakafehokotaki Ngāue pe ko e fakafofonga mei he Pasifiki pe Timoa-Hahake'a e 'iuniti ne nau 'omi kimoutolu. (Labour Sending Unit).
2. Fetu'utaki ki he Sevesi Tokoni 'a e Polokalama Leipa Fe'aveaki 'a 'Aositelelia 'i he Pasifiki (PALM) i he laine (1800 51 51 1 – ta ta'etotongi)
3. Fetu'utaki ki he 'Ompatimeni ki he Ngāue Taau (ko ha 'ofisi tau'atāina kuo fokotu'u fakalao 'e he Pule'anga 'Aositelēlia 'oku ne tuku atu ha tokoni ta'etotongi) 'i he fika 13 13 94. Vakai ki he fakamatala fekau'aki mo e ngaahi pa'anga 'oku to'o 'i he: <https://www.fairwork.gov.au/pay/deducting-pay-and-overpayments>.
4. Fetu'utaki ki ho'o 'iunioni 'o kapau 'oku ke memipa ai.

Ngaahi fakamole 'o e nofo 'i 'Aositelelia

Fakatokanga'i ange 'oku ala lava pe ke mamafa ange 'a e ngaahi totongi moe ngaahi fakamole 'o e nofo 'i 'Aositelelia 'i he fonua 'oku ke ha'u mei ai. Mateuteu pe ke lahi ange 'a ho'o fakamole ki he ngaahi me'a faka'aho hange koe totongi 'o e me'akai, nofo'anga pea moe totongi 'o e fefononga'aki.

'Oku ha 'i lalo 'a e ngaahi koloa 'oku malava ke fakatau 'i he ngaahi falekoloa Supamaketi 'i 'Aositelelia. Kataki 'o fakatokanga'i koe fakatata pe eni. 'Oku malave pe ke kehekehe 'a e totongi makatu'unga he feitu'u, moe faha'ita'u pea moe lahi 'o e koloa 'oku ala ma'lū 'i he feitu'u 'oku ke 'i ai.

'E ala lava pe ke ke ngaue'aki 'a e lisi ko 'eni ke fakafuofua ki ai 'a ho'o ngaahi fakamole fakauike. Oku ai e taimi 'oku ma'ama'a ange 'a e koloa he taimi 'oku kumi ai 'o lahi. Mahalo pe te ke fie ngaue'aki 'a e liliu pa'anga initaneti (e.g. www.oanda.com), keke ma'u pe 'oku fiha 'a e mahu'inga 'o e ngaahi me'a ni 'i h fonua

Fakatata 'o e ngaahi totongi 'o e koloa 'i he Supa Maketi 'i Aositelelia					
Koloa: Hu'akau Pulu, Lita 2 Totongi: \$2.80		Koloa: Fu'a'i moa, peketi 12, totongi: \$4.00-\$7.00		Koloa: Pata kalami 'e 250, totongi: \$3.00-\$5.00	
Koloa: Pateta, Totongi: \$3.00-\$5.00 ki he kilo		Koloa: Kumala, Totongi: \$3.00-\$5.00 ki he kilo		Koloa: Temata, Totongi: \$8.00-\$10.00 ki he kilo	
Koloa: Kaloti, Totongi: \$2.00 ki he kilo		Koloa: Kapsi kakato, Totongi: \$7.00		Koloa: Vesitapolo peki 'o fakapoloka, Totongi: \$3.00-\$5.00 ki he kilo	
Koloa: Moa kakato (mata) Totongi: \$7.00-\$10.00		Koloa: Fo'i Ma, Totongi: \$3.00-\$5.00		Koloa: 'Apele, Totongi: \$3.00-\$5.00 ki he kilo	
Koloa: Kapapulu kalami 340 Totongi: \$2.50		Koloa: Mahoa'a kilo 'e taha, Totongi: \$1.50		Koloa: Inu Moli lita 'e 2, Totongi: \$5.00	
Koloa: Pulu mata: \$16.00-\$26.00 ki he kilo (makatu'unga he konga 'o e pulu)		Koloa: Kapa ika kalami 'e 95, Totongi: \$1.00		Koloa: Siaine, Totongi: \$2.00-\$5.00 per ki he kilo	
Koloa: Sosisi, Totongi: \$12.00-\$14.00 ki he kilo		Koloa: Mince meat Cost: \$13.00-\$19.00 ki he kilo		Koloa: Ika Barramundi, Totongi: \$18.00-\$25.00 ki he kilo	
Koloa: Laise, Totongi: \$2.00 ki he kilo		Koloa: Nutolo, Peketi 5, Totongi: \$4.00		Koloa: Ti, Totongi: \$3.00-\$5.00	
Koloa: Pasita kalami 'e 500, Totongi: \$1.50		Koloa: Kapa beans, kalami e 400, Totongi: \$2.00		Koloa: Kofi kalami 200, Totongi: \$8.00	
Koloa: Pepa Toileti peketi 20, Totongi: \$12.00		Koloa: Me'a fo Lita 'e taha, Totongi: \$3.00		Koloa: Kilimi fufulunifo, kalami 140, Totongi: \$2.50	
Koloa: Me'a uku 'ulu, mililita 350, Totongi: \$6.00		Koloa: Koa peketi 5 Totongi: \$4.00		Koloa: Otolono mililita 250 Totongi: \$4.50	

Australian Government

